

SANTRAUKA. Straipsnyje remiantis posthumanizmo teorija analizuojamas žmogaus įvaizdis Ievos Toleikytės apsakymų rinkinyje „Garstyčių namas“ (2009) ir poezijos rinkinyje „Raudonas slidus rūmas“ (2020). Pristatoma posthumanizmo filosofija ir posthumanistinis teksto skaitymas – kūrinių analizės pagrindas. Keliamą problemą, kaip Toleikytės kūryboje keičiasi žmogaus įvaizdis ir kiek nutolstama ar priartėjama prie (post)humanistų įsivaizduojamo žmogaus. Analizė parodė, jog žmogaus įvaizdis labiausiai nutolęs nuo humanizmo idealo Toleikytės poezijoje, matyti pakitęs žmogaus suvokimas. Pastebėta, kad „Garstyčių namo“ apsakymuose veikėjų paveikslai reikšmingai nenutolsta nuo humanizmo žmogaus, čia aukštinamas ambicingas, visavertis žmogus, besitikintis ypatingo gyvenimo. Visuose tekstuose vienaip ar kitaip grįžtama prie žmogaus kaip išsiskiriančio iš kitų gyvybės formų įvaizdžio.

RAKTAŽODŽIAI: humanizmas, posthumanizmas, posthumanistinis skaitymas, *kito* kategorija.

ĮVADAS

Posthumanizmas – tai aktuali filosofijos kryptis, kritiškai tirianti žmogaus vaidmenį pasaulyje (Callus, Herbrechter, Rossini 2014: 108). Posthumanistai kelia klausimus (Callus et al. 2014: 111–112), ką šiais laikais reiškia būti žmogumi, koks yra santykis tarp žmonių ir nežmogiškų esinių (gyvūnų, augalų, mašinų ir kt.). Priešdėlis *post-* žymi humanizmo, paremto hierarchiniais socialiniais konstruktais ir vien į žmogų orientuotomis prielaidomis, idėjų atgyvenimą ir jų permanymą (Ferrando 2013: 16). Vis daugiau literatūros kūrinių, kuriuose kvestionuojamos humanistų suformuotos žmogaus ribos: tolstama nuo „visų daiktų matu“ tapusio baltosios rasės, heteroseksualaus, autonomiško, sveiko racionalaus vyro vaizdinio (Braidotti 2013: 2). Šis gilus žmogaus sampratos, padėties pasaulyje, santykio su aplinka traktuotės pokytis svarbus literatūrologams. Užsienyje jau pasirodė studijų,

kuriose diskutuojama apie posthumanizmą ir literatūrą bei posthumanistinę literatūrą (Clarke, Rossini 2016; Guesse 2020), tačiau Lietuvoje dar nesulaukėme literatūros tyrimų, nagrinėjančių posthumanistiniu požiūriu.

Šio tyrimo objektas – žmogaus samprata Toleikytės kūryboje. Taikant posthumanistinius principus analizuojami netipiniai šaltiniai – Ievos Toleikytės apsakymų knyga „Garstyčių namas“ ir poezijos rinkinys „Raudonas slidus rūmas“ (2020). Neretai posthumanistinė kritika naudojama analizuojant distopijas, kuriose susikoncentruojama į ateities pasaulį, apmąstomas žmogaus ribotumas ir žmonijos likimas. Literatūrologė Carole Guesse (2020: 28) teigia, kad posthumanistiniu kontekstu produktyvu remtis analizuojant ir kitų žanrų literatūrą, kurioje susitelkiama į žmogaus savivaizdžio pokyčius, apmąstomas santykis su gyvąja ir negyvąja aplinka. Tokią galimybę suteikia posthumanistinis skaitymas, kai pabrėžiami ne „posthumanistiniam“ tekstui būdingi raiškos būdai, o kritiško, susipažinusio su posthumanizmo diskursu skaitytojo vaidmuo (Guesse 2020: 29). Straipsnyje remiamasi Stefano Herbrechterio ir Ivano Callus (2008: 96–97) posthumanistinio skaitymo apibrėžimu: „posthumanistinis skaitymas <...> sutelkia dėmesį į nežinią, supančią žmogų¹ <...> [...] gali strategiškai pasinaudoti termino *posthumanizmas* dviprasmiškumu, <...> gali įvertinti posthumanistinius reprezentacijos pavyzdžius atsižvelgiant į jų potencialą kritiniam *post-humanizmui* <...> [...] [posthumanistinis skaitytojas – B. S.] įsivaizduoja žmogų kaip kažką ar ką nors, kuo dar jis turi tapti² <...> [...] gali nustatyti tekste ar praktikoje veikiančias priešpriešas tarp žmogaus ir nežmogaus ir parodyti, kaip esminis skirtumas tarp jų turi būti strategiškai pažeistas, kad [žmogaus] kategorijos „esminio“ grynumo apsauga būtų sutrukdyta.“³ Tokios charakteristikos leidžia posthumanistinį skaitymą taikyti daugumai tekstų, ne tik mokslinei fantastikai, kurioje spekuliuojama apie ateities žmogų (Guesse 2020: 28). Posthumanistinis skaitymas akcentuoja skaitytojo refleksiją, nebūtinai posthumanistinę, bet šią žiūrą provokuojančių tekstų pastebėjimą ir jų kritinį perskaitymą iš naujos perspektyvos.

Straipsnyje analizuojama Jaunojo jotvingio premija apdovanotos prozininkės ir poetės Ievos Toleikytės kūryba, kurios ašis – žmogaus problemiškas. Autorės

¹ Dviprasmybės ir nežinia kyla dėl dominuojančių humanizmo idėjų ir stiprių pokyčių aplinkoje priešpriešos: dėl technologinio progreso, keliančio grėsmę žmogaus kaip biologinės rūšies vientisumui, ekonomikos pokyčių humanizmas, Vakaruose 500 metų dominuojanti ideologija, yra krizėje (Callus, Herbrechter 2008: 4).

² Posthumanistinis skaitytojas turi įsivaizduoti, koks postžmogus galėtų būti, jo charakteristikos dar nėra nusakytos, nes postžmogus, kaip ir posthumanizmas, vis dar formuojasi (Callus, Herbrechter 2008: 6).

³ „A posthumanist reading <...> focuses on the ambiguities around the human <...> [...] can strategically exploit the ambiguity of the term posthumanism <...> [...] can evaluate examples of posthuman representation in terms of their potential for a critical *post-humanism* <...> [...] envisages the human as something or someone that remains to arrive <...> [...] may identify oppositions between the human and the nonhuman at work in a text or practice and demonstrate how the vital difference between the two has to be strategically breached in order to trouble protection of the “essential” purity of the category“ (Herbrechter, Callus 2008: 96–97).

tekstai palankūs tyrimui, nes parodo žmogaus kaip tokio slinktis skirtingais raiškos būdais. Toleikytės debiutinėje knygoje „Garstyčių namas“ (2009) dominuoja magiškas realizmas, juo siekiama pabrėžti žmogaus asmenybės formavimosi procesų mistiką ir ypatingumą. Po ilgos pertraukos pasirodžiusios poezijos knygos „Raudonas slidus rūmas“ (2020) centre išlieka žmogaus ir žmogiškumo problematika, tačiau ši tema skleidžiasi kitokiu, platesniu, rakursu: *aš* pozicija įgalina išpažintinį registrą, atsiranda daugiaplaniai apmąstymai apie savo ir žmonijos santykį su gamta. Atsižvelgiant į Toleikytės kūrinuose plėtojama žmogaus vietos ir vaidmens pasaulyje temą, tyrime siekiama išanalizuoti žmogaus įvaizdžius: gilinamasi į žmogaus sampratą, užimamą padėtį gyvybės organizmų hierarchijoje, žmonių diferenciaciją, *kito* kategoriją, santykį su gamta. Tyrime keliama problema, kaip Toleikytės kūryboje keičiasi žmogaus įvaizdis ir kiek nutolstama ar priartėjama prie (post)humanistų įsivaizduojamo žmogaus.

(POST)HUMANIZMAS IR LITERATŪRA

XX amžiaus dešimtajame dešimtmetyje posthumanistinis diskursas ėmė formuotis dėl konflikto su humanizmo įsteigta žmogaus samprata (Ferrando 2013: 28). Pasak Rosi Braidotti (2013: 1), humanistinė *žmogaus* idėja yra glaudžiai susijusi su žmogaus kaip racionalaus gyvūno, apdovanoto gebėjimu kalbėti, vaizdiniu. Ši samprata, jungiama su Leonardo da Vinčio „Vitruvijaus žmogaus“ eskizu, yra humanizmo žmogaus idealas: kūno tobulumas, racionalumas, dvasingumas ir moralė sudaro sektinų vertybių rinkinį (Braidotti 2013: 2). Toks žmogaus vaizdinys yra eurocentriškas: „Lygi tik sau Europa, kaip universali sąmonė, iškelia transcendencijos⁴ galią kaip išskirtinį bruožą“ (Braidotti 2013: 2). Humanizmo idealai yra susiję su tradiciniu vyriškumu, tai pabrėžia konfliktą tarp *aš* ir *kito*, o binarinės opozicijos ir kitoniškumo negatyvus konstravimas yra humanizmo kultūrinė logika (Braidotti 2013: 2). Žmonių skirtumai lemia jų vertę ir vietą hierarchijoje, egzistuoja grynasis žmogus ir nevykęs to atitikmuo (Braidotti sąvoka angl. *less than human*). Tad humanistinis subjektas save apibūdina ne tik pagal tai, kokias charakteristikas įtraukia į *tikrojo* žmogaus apibrėžimą, bet ir ką pasirenka atmesti ir priskirti *kitam* (iracionalumas, amoralumas, moteriškumas, necivilizuotumas) (Braidotti 2013: 2). Šis požiūris akcentuoja ne tik tam tikrų žmonių, bet ir žmonijos aukštesnę hierarchinę

⁴ Kaip rašoma „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“, transcendencija yra „filosofijos ir teologijos terminas, reiškiantis realybę (būtį), kuri yra savarankiška, nepriklausoma ir anapusinė kitų realybių (būčių) atžvilgiu.“ Epistemologija transcendenciją apibrėžia kaip „žmogaus patyrimui nepasiekiamą tikrovę“ (VLE). Šiame darbe daugiau remiamasi filosofo Karlo Jasperso mintimi: transcendencija yra „egzistencija už juslinio pažinimo ribų“ (Xotamov 2023: 15), tokiu požiūriu transcendencija reiškia „asmenybės perėjimą nuo nevisaverčio buvimo prie autentiškos egzistencijos“ (VLE).

poziciją tarp visų gyvybės formų: iš humanistinės perspektyvos žmogui gamta yra pavaldi ir ja siekiama manipuliuoti savo reikmėms (Ferrando 2014: 10).

Posthumanistai prieštarauja humanistiniam žmogaus vaizdiniui ir biocentristiniam principams, teigdami, kad humanistų universalizuotas žmogaus idealas yra konstruktas, kuriam ilgai nebuvo priešintasi (Braidotti 2013: 2). Posthumanizmo teorija ne tik kvestionuoja transcendentinį protą, bet ir imanentiškas nuostatas (ar tikrai egzistuoja nekintančios vidinės savybės), esencialistinius įsitikinimus, kad tam tikrų kategorijų (pavyzdžiui, žmogaus, moters ir t. t.) savybės yra esminės ir fiksuotos (Ferrando 2014: 9). Siekiama reflektuoti ir taip ardyti Vakarų binarines opozicijas: protas / kūnas, subjektas / objektas, aš / kiti, vyras / moteris, žmogus / gyvūnas-svetimas-robotas (Ferrando 2014: 11). Posthumanizmo filosofija keičia biocentristinį mąstymą ir žmogų suvokia kaip lygiavertį su kitais gyvaisiais ir negyvaisiais esiniais, tad kritikuojama žmogaus savivalė gamtos atžvilgiu (Ferrando 2014: 11). Ne universalizuojantis, o skirtumus pabrėžiantis ir įgalinantis požiūris yra posthumanistinio žmogaus sampratos branduolys. Dėl to posthumanizmas yra decentralizuotas: „joks konkretus žmogaus tipas negali simboliškai atstovauti visai žmonijai, kaip ir jokia rūšis negali turėti jokios epistemologinės pirmenybės“⁵ (Ferrando 2014: 12).

Siekiant posthumanistinio skaitymo efektyvumo ir žmogaus įvaizdžių Toleikytės kūryboje analizės nuoseklumo, remiamasi Herbrechterio ir Callus (2008: 96–97) posthumanistinio skaitymo rekomendacijomis, paminėtomis straipsnio įvade. Tokiu skaitymu ir šiuo tyrimu nesiekama literatūroje atrasti ir nustatyti *tikrąjį* posthumanistinį žmogų, o kritiškai vertinti teksto perimtas, paremiamas ir įgalinamas idėjas, susijusias su žmogaus kategorijos apibūdinimu, žmogaus hierarchine pozicija gyvųjų ir negyvųjų esinių atžvilgiu ir tam tikrų žmonių išskirtinumu. Šio „metodo“ tikslas – parodyti, kad kitoks ir neaukštinantis mąstymas apie žmogų gali būti ne tik įmanomas, bet ir glūdintis tekstuose, todėl reikalaujantis atitinkamo perskaitymo (Herbrechter, Callus 2008: 97). Tai reiškia, kad, remiantis posthumanistinio skaitymo terminu, žmogaus įvaizdis ir humanizmas traktuojami kaip pasižymintys dekonstrukcine prigimtimi, išryškėjančia būtent kritinio skaitymo metu (Herbrechter, Callus 2008: 101).

Svarbu paminėti, kad literatūroje retai aptinkamas visiškai posthumanistinis žmogaus vaizdavimas, nes grožiniai kūriniai nesiekia išpildyti posthumanizmo ideologinių užmojų. Dažnai tam tikras pasaulėžiūras reflektuojantys tekstai išeina už jų ribų. Visgi, analizuojant (post)humanizmo trajektorijas tekste, gali atrodyti, kad bet kokie žmogaus ir pasaulio pokyčiai savaime yra posthumanistinės literatūros

⁵ „<...> no specific type of human can symbolically represent humanity as a whole, just as no species can hold any epistemological primacy“ (Ferrando 2014: 12).

ženklas. Mokslininkai pastebi (Braidotti 2013, Ferrando 2013, Callus et al. 2014), kad literatūra ir kinas apie žmonijos išnykimą, robotų klestėjimą suformavo sėkmingą žanrą – tai reakcija į transhumanizmo idėjas (žmogaus biologinių veiksmų keitimas, gyvenimo prailginimas), kurios kartais klaidingai tapatinamos su posthumanizmu. Pabrėžtina, kad posthumanizmas, kitaip nei transhumanizmas, nepalaiko siekio tobulinti žmogų ir taip iškelti žmonijos pranašumą prieš kitas gyvybės formas, taip pat nesudievina technologijų (Ferrando 2013: 29). Todėl distopijose, kurioms iš pirmo žvilgsnio būdingas posthumaniškumas⁶, dažnai tik sustiprinamas humanistinis ir antropocentrinis diskursas (Guesse 2020: 33).

TRANSCENDENCIJOS SIEKIANČIO ŽMOGAUS KATEGORIJA

Toleikytė, apmąstydamą savo pirmąją knygą „Garstyčių namas“ (2009), įvardija apsakymus kaip jauno žmogaus patirčių pasakojimą: „Jaunystė nešė. Tada net nepastebėjau, kad kiekvienoje novelėje „neša“ tuo pačiu keliu“ (Toleikytė 2014). Daugumoje apsakymų figūruoja bręstantys moksleiviai ir studentai, jaučiantys pasaulio platumą ir jaunystės galią: „Toks sprogtantis, nokstantis, žydintis laikas, kai viskas jautru“ (GN⁷ 2009: 30). Veikėjus vienija ne tik gyvenimo etapas, bet ir ribinių patirčių troškulys, noras atrasti tai, kas užslėpta. Tekste jaučiamas romantizuotos jaunystės išpūdis, tai siejama su autentišku gyvenimo siekiu: „jų viduje slypinti keista jėga, pikta birželių saulė, galinti visai netikėtai nusvilinti ligi raudonumo ar net žaizdų“ (GN 2009: 32).

Apsakymuose, kuriuose pagrindinis veikėjas nėra jaunuolis, taip pat pabrėžiamas veikėjų išskirtinumas: gebėjimas įžvelgti tai, kas kitų nematoma, smalsumas, kuris būdingas ne visiems. Laura pasislepia spintoje, kad galėtų stebėti, kaip kuria „didus rašytojas“ Albertas („Garstyčių namas“)⁸, Mėlynąja liga sergantis Kaspars laukia tos akimirkos, kai galės pamatyti vaikus bauginusią Klevų akį („Klevų akis“), trylikamečiai dvyniai Saulius ir Saulė, visuomet buvę paklusnūs vaikai, naktį palieka namus ir išeina susitikti su Mingaile ir Martynu, paaugliais iš vaikų namų („Prieš didelį veidrodį“). Vienu atveju išsiskiriantis siekis visapusiškai patirti pasaulį suvokiamas kaip paslapties išaiškinimas, kitu – kaip visur lydintis estetinis žvilgsnis: „Pauliau, einam iš čia. Man nepatinka. / Bet aš jos negirdėjau. Buvau pakerėtas

⁶ *Posthumaniškas* ir *posthumanistinis* nėra vartojami sinonimiškai. Posthumaniškumas gali apimti ir tam tikras idėjas, kurios būdingos transhumanizmui, antihumanizmui, o posthumaniškas – peržengiantis anksčiau nubrėžtas žmogaus ribas, suformuotas humanizmo. Kai vartojama *posthumanistinis*, turima omeny, kad reiškinys atitinka tik posthumanizmo filosofiją.

⁷ Čia ir toliau apsakymų rinkinys „Garstyčių namas“, kaip bibliografinis šaltinis, žymimas santrumpa GN.

⁸ Čia ir toliau nurodomi apsakymų pavadinimai.

šitos vietos tylos, tuštumos ir grožio“ (GN 2009: 105). Dauguma smalsių veikėjų pavaizduoti kaip sunkiai sustabdomi individualistai, tai leidžia spręsti, kad polinkis tyrinėti pasaulį traktuojamas kaip charakteringas žmogaus bruožas. Pasyvių veikėjų apsakymuose nedaug, tačiau priešprieša tarp smalsaus ir nesuinteresuoto juntama: „Seneliai, žinoma, pastebėjo, kad kažkas negerai, bandė guosti, bet niekaip nesu-prato, kas negerai, o dvyniai ir negalėjo paaiškinti“ (GN 2009: 46).

Besiveržiantys į naujas patirtis veikėjai yra traukiami ribinių situacijų, pamatinių romantizuojamos egzistencinės būties sudedamųjų dalių: mirties, kovos, meilės, kančios (Jaspers 1998: 21). Apsakymų centre – meilės pažinimas, kančios išgyvenimas, susidūrimas su mirtimi, laikinumu. Atrodo, kad ribinės situacijos suvokiamos kaip galimybė pažinti žmogiškąją būtį ir ribas. Žinoma, visų pirma nuotykis traukia Laurą slapta stebėti rašytoją Albertą, Kasparą nerti į „juodą vandenį“ (GN 2009: 23) ir išsiaiškinti, kas ten slypi, dvynius naktį susitikti su Mingaile ir Martynu. Vis dėlto ribinės situacijos ne tik priimamos kaip iššūkis, kurį reikia įveikti, bet ir kaip formuojanti, pamokanti patirtis, vedanti prie universalių atradimų ir asmenybės tapimo. Vienas jų – individualios sąmonės formavimasis, įtvirtinama aš / kitas priešprieša: apsakyme „Prieš didelį veidrodį“ po pirmųjų intymių patirčių Saulius ir Saulė jaučia trūkinėjantį „dvynišką ryšį“ („jis suprato, kad nebejaučia jos minčių taip gerai“ (GN 2009: 41)). Kitame apsakyme „Garstyčių namas“ ryškus kūrėjo genijaus motyvas. Po tragiškos Alberto savižudybės Laura apmąsto ne tik jo, kaip rašytojo, kančią, bet ir iš to kylančią didybę: „vienintelis dalykas, kurį pasakiau žurnalistams: „Albertas – didis rašytojas“ (GN 2009: 14). Apsakymuose išryškėjusios vertybės yra humanistinės (Braidotti 2013: 2): individualizmo sureikšminimas, žmogaus patirčių romantizavimas, tam tikrų žmonių kaip išskirtinių suvokimas, žmogaus mirties dramatinizavimas, todėl ir žmogiškosios gyvybės (kitų gyvybės formų atžvilgiu) iškėlimas. Matyti, kad ne tik jauno, bet ir brandaus žmogaus gyvenimas romantizuojamas, kiekvienas potyris, jausmas traktuojamas kaip keičiantis veikėją iš pagrindų.

Galima teigti, kad veikėjai priartėja prie dviejų humanistinių postulatų: žmogus turi siekti „tauresnio, ypatingesnio, beveik mistiško gyvenimo“ (GN 2009: 79); žmogus – visavertis, sugebančias vienu metu išlikti ir racionalus, ir dvasingas, balansuojantis tarp šių dviejų polių, bet neperžengiantis ribos. Įdomu, kad humanizmo palai-koma proto ir sielos priešprieša čia neakcentuojama: dvyniai ne tik išskirtinai „blaiviai protauja“ (GN 2009: 32), bet ir jaučia pasaulio mistiką; Tomas vaizduojamas kaip turintis daug žinių, tačiau vis dėlto „vaikščioja visai kitame pasaulyje“ (GN 2009: 93). Minėtas tauresnis, mistiškas gyvenimas yra nuoroda į žmogaus transcendentinį protą, kaip skelbia humanizmas, tai viena iš kertinių žmogaus apibrėžties savybių: tik transcendencija (egzistencija, peržengianti juslinio pažinimo ribas) leidžia „asmenybei per-eiti nuo nevisaverčio buvimo“ (VLE) prie tikro, todėl svarbaus, autentiško gyvenimo.

Dėl šios priežasties ribinės patirtys svarbios apsakymų veikėjams, jos priartina prie žmogui kitu atveju nepažinios nematerialios realybės.

Ypatingo gyvenimo idėją palaiko išminties prikaupusių žmonių vieta, vadinama Garstyčių namu. Išryškėja vidinė hierarchija tarp žmonių, nes į šią simbolinę vietą patenka ne visi: „reikia gyventi taip, kad priimtų į Garstyčių namą“ (GN 2009: 10). Mitinės bendruomenės kūryba siejasi ne tik su jaunų žmonių gyvenimo pažinimu, romantizavimu ir mistifikavimu, bet ir su noru atitikti susikurto žmogaus idealą. Novelėje „Studentų laikų baseinai“ Paulius jaučia „ypatingai brandaus“ (GN 2009: 97) Tomo autoritetą: „Veikiausiai net bandžiau jį mėgdžioti. Atvirai pasakius, dėl to ir pradėjau vaikščioti į baseiną“ (GN 2009: 97). Atrodo, kad veikėjams svarbiausia tikėti, jog jų gyvenimas – kažkuo ypatingas. Personazai kupini nuojautos, kad jie patiria kažką svarbaus ir išskiriančio juos iš kitų: „kaip viskas pasikeitė, kokia praraja atsivėrė tarp jų ir senųjų sodo draugų, kaip toli anie pasiliko, kažkur už nugarų, juokingai tyliuose namelių garsuose, kai jiedu, kad ir įsibauginę, ėjo per šį triukšmą“ (GN 2009: 49–50). Beveik visuose apsakymuose juntama, kad svarbu susikurtas gyvenimo idealas, grožio paieškos.

Ne tik epitetai „tauresnis“, „ypatingesnis“ (GN 2009: 79), bet ir hierarchija tarp veikėjų rodo, kad esti mažiau vertingo gyvenimo. Neverti patekti į Garstyčių namą tarsi neatitinka tikrojo žmogaus charakteristikų (tokių kaip transcendencija, ribinės patirtys, pažinimo troškimas, jautrumas grožiui), vadinasi, priklauso mažiau žmonių (angl. *less-than-human* sąvoka, Braidotti (2013: 2)) kategorijai. Transcendencijos išaukštinimas, ypatingesnio gyvenimo idėja įtvirtina humanizmui būdingas binarines opozicijas: siekiantis dvasios aukštumų / gyvenantis žemiškais norais, intelektualus / neišsilavinęs, subrendęs / vaikiškas, gilus / paviršutiniškas, sąmoningas / nesąmoningas, dvasiškas / kūniškas.

Beveik visas priešpriešas iliustruoja apsakyme „Studijų laikų baseinai“ vaizduojami, *tikrąjį* žmogų atitinkantis Tomas ir Pauliaus mergina Loreta, menkesnė žmogaus versija. Ši mergina, kurią trumpai išimyli Paulius, valgo, „lyg stengtųsi atrodyti net ne gražiai, bet gosliai“, elgiasi „lyg žaidžianti paauglė“ (GN 2009: 99), pateikiama kaip vulgarumo įsikūnijimas: „tarakonas, sustingęs ant šiltos, švelnios Loretos odos, ir jos žvilgsnis, net nepadorus, taip pasitikintis savimi, ji buvo Tokia graži, jog net nepadoru“ (GN 2009: 99). Hiperbolizuotas dvasinis Loretos menkumas išplėtotas: ji bijo eiti į apleistą baseiną, vadinasi, vengia ribiškumo, „visai neskaitydavo knygų“, taip pat neturi estetinės pajautos (GN 2009: 97; 102). Mergina šiame apsakyme vaizduojama tarsi parazitas – ji nepastebi, kaip tarakonas nusileidžia ant raktikaulio, o po jos apsilankymo Pauliaus ir Tomo bute jų neįmanoma nusikratyti. Tokį įvaizdį dar labiau sustiprina tai, kad pasakojama Pauliaus, vyro balsu, išryškėja opozicija vyras / moteris. Įdomu, kad Loretos vaikiną Paulius vaizduojamas sąmonėjantis, nepaisant to, kad buvo ją išimylėjęs. Teksto pabaigoje jis

tampa pranašėnis, nes geba atpažinti merginos vulgarumą ir sukeltą atgrasumą jai: „Panorau, kad ji kuo greičiau dingtų iš šitos prirūkytos virtuvės, kad išnyktų, lyg niekada nebūtų čia buvusi“ (GN 2009: 100). Apsakymuose kito tokio panašaus moters įvaizdžio nėra, bet Loretos demonizavimas užima reikšmingą kūrinio dalį, todėl atrodo, kad neigiamos savybės apskritai yra susiejamos su moteriškumu.

Posthumanizmas mistifikuotą žmogaus vaizdavimą kaip dvasingos būtybės, galinčios pakilti aukščiau kasdienybės ir gyventi ypatingai, vertina kritiškai. Binarinis mąstymas būdingas daugumai Toleikytės apsakymų, tad galima teigti, kad veikėjų įvaizdžiai yra itin artimi humanizmo žmogaus idealui. Ribinių patirčių troškimas, pasaulio pažinimas, transcendencijos siekis – labiausiai išryškintos žmogaus kategorijos charakteristikos. Daugiau dėmesio skiriama vyriškosios lyties personažams, pasižymintiems ambicingumu ir sąmoningumu. Svarstyтина, galbūt toks vaizdavimas sietinas su prozos specifika: veikėjų humanistinės savybės gali būti paaiškinamos siekiu sukurti žmonių tipažus.

ROMANTIZUOJAMI *KITI*

Kaip rašė Ferrando (2013: 25), humanizmas palaiko tam tikrų būtybių suvokimą kaip *kity*: žvelgiant į praeitį, moterys, neeuropiečiai, nebaltosios rasės, neheteroseksualūs asmenys, bepročiai, gyvūnai priklausė paribiams, dėl to humanistų yra suvokiami kaip *kiti*. Straipsnyje *kito* kategorija aktuali, nes humanizmo teoretiškai kategoriškai apibrėždavo, kas yra tikrasis / grynasis žmogus, jį priešpriešindami *kitiems* (Ferrando 2013: 12).

Paradoksalu, kad dalis veikėjų, priskiriamų *kity* kategorijai, pagrindiniams veikėjams yra savotiški autoritetai. Tekstuose dažnai transcendencijos, ribinių patirčių paieškos susietos su kitu personažu, kuriuo seka pagrindinis veikėjas. Nors autoritetingi *kiti* atlieka mokytojų vaidmenį, vis pabrėžiamas jų išskirtinumas ir keistumas. Autoritetai mokytojai yra nutolę nuo žemiškų poreikių, elgiasi neįprastai, tačiau turi svarbios patirties, ypatingą pasaulio supratimą. Ryškiausias autoriteto-mistiko pavyzdys matyti apsakyme „Studijų laikų baseinai“: Pauliaus tylusis kambariokas Tomas nemažai laiko praleidžia apleistame baseine, „beveik nelanko paskaitų“ (GN 2009: 103), tačiau atrodo savaime išmintingas, žavi Paulių „kone vienuolišku gyvenimu“ (GN 2009: 95) ir mistine aura. Tai, kad beveik kiekviename apsakyme daug dėmesio skiriama kitokiems, gali atrodyti kaip posthumanistinis veiksmas, tačiau šių veikėjų įvaizdis itin humanistinis. Nors Tomas yra Pauliaus matomas kaip „visa galva aukščiau už [Paulių] ir [juos] supančius žmones“ (GN 2009: 97), jis neprabyla ir yra traktuojamas kaip objektas. Tomas adoruojamas, nes priartėja prie transcendencijos, tad palaikoma įprasta sielos / kūno opozicija, ypatingo, mistiško

gyvenimo idėja. Veikėjai kaip Tomas ne tik formuoja kitų pasaulėžiūrą (Tomas siūlo Pauliui „mesti tą merginą“, Loreta, nes „per graži“ (GN 2009: 99)), bet ir sudaro įspūdį, kad autentišką egzistenciją įmanoma patirti sekant kitu, palaikoma humanizmo universalus žmogaus idėja. Vieno žmogaus gyvenimo sureikšminimas ir pateikimas kaip siektino pavyzdžio siejasi su Garstyčių namo vizija, tam tikrų žmogaus savybių atmetimu, kurių nepripažįsta ir humanizmas.

Panašiai vaizduojami ir išprotėjusieji, patekę į ribinę kančios būseną: apsakymuose nutolstama nuo humanizmo išaukštinto racionalaus žmogaus įvaizdžio, tačiau išprotėjusių kančią galima pavadinti transcendentine. Apsakymuose kančia perkelia į kitą, nematerialią, būtį ir dėl to yra romantizuojama. Išprotėjusiojo romantizacija ryški minėtame apsakyme „Garstyčių namas“, kai protą praradęs Albertas vadinamas „didžiu rašytoju“ dėl „pernelyg geros vaizduotės“ (GN 2009: 10). Romantinė žiūra atsiskleidžia ir kituose tekstuose: apsakyme „Raudoni ženklai“ Laura, praradusi du sūnus ir vyrą, vaizduojama netekusi ryšio su šiauriniu pasauliu („Po mėnesio Laura pastebėjo, kad ji dažnai neprisimena, kur buvo dieną“ (GN 2009: 70)), tampanti nežmogiška („po truputį virsta į paukštį“ (GN 2009: 66)). Veikėjos būsenos sunkis neakcentuojamas, žvelgiama į pasaulį kitą realybę pasiekusios moters, tapusios *kitu*, akimis. Romantizuotai pateikiama išprotėjusiosios vaizdinga sąmonė, svarbiausia tampa transcendencija: „tai moteris, kurią priimtų į Garstyčių namą. Ji žiūri įdėmiai ir prataria, bet juk gražu, juk šventa“ (GN 2009: 77).

Įdomus veikėjų santykis su mirusiaisiais, jį geriausiai apibūdina Toleikytės (2014) mintis: „Jei mirę tau artimi žmonės, juk jie niekur neišnyko“. Apsakymuose „Vyrų kirpykla“ bei „Laidojimo reikmenys“ transcendencija ir toliau sureikšminama. Kuriamas ryšys su peržengusiuoju šią realybę, tačiau dvasios ir mirusieji nėra aukštinami, jų portretams būdingas žemiškumas: „Čia jis, vagis iš trečio aukšto, visi tai įtarė“ (GN 2009: 90). Ryšys tarp gyvojo ir negyvojo atrodo reikšmingiausias apsakyme „Laidojimo reikmenys“: laidojimo namų darbuotojas Albertas jaučia, kad kiekvieną atvežtą asmenį jis pažįsta. Santykį su mirusiojo kūnu veikėjas kuria per pasakojimą, kiekvienam iš negyvųjų aprašyti Albertas skirdavo laiko „apie valandą, jei žmogus sukeldavo ypač ryškių prisiminimų – dvi“ (GN 2009: 90). Tai atliepia posthumanizmo idėją. Žmogus kuria santykius su gyvaisiais ir negyvaisiais esiniais, kūnais ir per tai yra suvokiamas: rašydamas tariamas kitų istorijas, susijungdamas su mirusiaisiais Albertas *kuria* ir save.

Toleikytės apsakymuose būti *kitu* yra labiau teigiama patirtis, nes tokia būtis yra ypatinga egzistencija. Dėl ypatingos mistikos pajautos į tokius veikėjus sutelkiamas visas dėmesys: *kiti* gyvenimą mato ryškiau. Nepaisant to, kad daug dėmesio skiriama vaizduoti išprotėjusiuosius, mirusiuosius ir dvasias, posthumanistinė pozicija nežymi. Tai daugiau humanistinę pasaulėžiūrą atitinkantis vaizdavimas, siekiant išryškinti žmogaus ypatingumą.

POSTHUMANIZACIJĄ PATIRIANTIS ŽMOGUS

Kaip pastebi Ieva Rudžianskaitė (2020), Toleikytės eilėraščių rinkinyje „Raudonas slidus rūmas“ ryški „nesibaigianti įtampa tarp gamtos ir civilizacijos“, ši problema knygoje plati ir skleidžiasi įvairiais rakursais. Antroji autorės knyga atveria ne tik kitokias nei apsakymų veikėjų lyrinės subjektės būsenas, bet ir paties pasaulio slinktį. Kitaip nei apsakymuose, eilėraščiuose svarbu ne „naivi romantika, estetinis pojūtis / mokėjimas mėgautis“ (RSR⁹ 2020: 9), o subjektės žymė Žemėje, santykiai su gyvaisiais ir negyvaisiais esiniais.

Poetinio teksto subjektė atsisako pretenzingumo ir naivaus gyvenimo romantizavimo, būdingo humanistiniam žmogui. Atvirai reflektuojamas ne tik jaunatviškas romantizmas, bet ir „užtarėjų, pripažinimo“ (RSR 2020: 8) poreikis. Eilėraščių pasaulis kompleksiškas, nelieka apsakymuose ryškaus idealistinės, kategoriškos pasaulėžiūros, binarinių opozicijų dvasingas / kūniškas, intelektualus / neišsilavinęs, nors jų apraiškas galima aptikti ir jos reflektuojamos: „viskas baigta / neparašysiu romano, leidykla atskleis mano paslaptį – esu apsimetėlė ir menkysta“ (RSR 2020: 15). Šią knygą apibendrina vienos eilutės fragmentas – „pasipūtusio XXI amžiaus žmogaus“ (RSR 2020: 45) nuvainikavimas. Fiksuojama racionalaus, autonomiško, intelektualaus žmogaus įvaizdžio griūtis: „mes lakstom ir klykaujam / nuogi, kiek kvaištelėję nuo saulės / <...> bet kokį rimtumą kompromituoja / akmenis ir uolas, paminklus, žinojimą statišką / iš nerimo išvaduoti, nuo pavydo apsaugoti“ (RSR 2020: 21).

Poreikio imituoti kitą taip pat nelieka, parodomas sudėtingas santykis su savimi, ne visada paaiškinamas žmogus. Akcentuojama, kad save, kaip ir pasaulį, suprasti ne visada padeda „romanai, aukso fondai, klasika“ (RSR 2020: 17). Nors pabrėžiamas būsenos dvilypumas, žmogaus neįspėjamumas, eilėraščiai nepasižymi tokio būvio aukštinimu, jiems būdingas atvirumas: „taip graužė sąžinė / kad vienintelis būdas išlikti / buvo ironija ir mazochizmas“ (RSR 2020: 27). Rinkinyje ne kartą pasirodo frazės „klausyti savo balso“ (RSR 2020: 30), „atlaikyti savo visumą“ (RSR 2020: 34). Nors subjektės būvio originalumą galima sieti su išpažintinės poezijos prigimtimi, visgi tai rodo, kad į save ir į žmogų žvelgiama ne kaip į universalų, fiksuotų savybių individą, bet kaip į vienatinį subjektą, kuriantį savus santykius su pasaulio komponentais. Kitaip nei apsakymų rinkinyje, subjektė bando ne tapti, o patenkinti „antropologinį susidomėjimą“ (RSR 2020: 9), patirti save ir aplinką.

Humanistinis žmogus gamtą linkęs estetizuoti, patrauklią pusę priimti, o tai, kas lieka, ignoruoti (Braidotti 2013: 8). Lyrinės subjektės žvilgsnis krypsta į užmirštas gamtos erdves ir pasaulius: „magiškas kelmas“, „ekstazėje tirpstantys šliužai“ (RSR 2020: 20), stovinčiame vandenyje užsiveisę „(ne žmonių pasaulio)

⁹ Čia ir toliau poezijos rinkinys „Raudonas slidus rūmas“, kaip bibliografinis šaltinis, žymimas santrumpa RSR.

organizmai“ (RSR 2020: 29). Fiksuojama visokia gamta, procesai, kurie ne visiems malonūs stebėti (rupūžių nekrofiliškos poros), ir pačios subjektės susidomėjimas: „šito nerodo per jokią TV laidą / man tai daug didesnis stebuklas / už aukso košele nuteptą / aukso dulkėm nubertą Klimto paveikslą“ (RSR 2020: 20). Eilėraščiuose visomis gyvybės formomis domimasi, jaučiama jau padaryta žmogaus žala gamtos pasauliui, todėl „nedrįstama jų liesti“ (RSR 2020: 21), pažeisti.

Žmogaus viršenybė gamtos atžvilgiu pažeidžiama ne pasitelkiant moralizuojantį toną, o demonstruojat esamus ryšius tarp gamtos ir žmonijos, kaip viena kalbina ir remia kita. Tą paryškina ir knygos pavadinimas „Raudonas slidus rūmas“: žmogaus kūnas nebėra suvokiamas kaip išskirtinas, neliestinas, sakralus. Žmogus vaizduojamas esantis dalis ekosistemos, kūnai – tai vieta, kurioje „gyvena daug kitų padarų“, bakterijų, parazitų (RSR 2020: 30). Kuriant trikdančius žmogaus kaip vietos ir maisto, kūno irimo vaizdinius demistifikuojamos humanistinės žmogaus kūno vientisumo, dvasingos mirties idėjos: „taip gaila / iš visų tų vikšriukų ir kirmėlaičių / atimti malonumą ir galimybę gyventi / skęsti pūvančio šlapio lavono sultyse“ (RSR 2020: 14). Nors žmogaus kūnas suvokiamas kaip ir bet kokios kitos gyvos būtybės, aktualizuojama ir išliekanti būtent žmogaus žymė: subjektė mini daiktų sąvartynus, liekančius po jos mirties, atsakomybę už gyvūnų mirtį, nes „mėgsta mėsą“ (RSR 2020: 34) ir dievina ambrą.

Tai, kad lyrinę subjektę galima įvardyti kaip priartėjusią prie posthumanistinio žmogaus vizijos, matyt, reikėtų, kad rinkinyje nėra aktualizuojamas žmogaus ypatingumas ir esminė (esencialistinė) savybė. Demistifikuojamas žmogaus kūnas, atsisakoma humanistinio universalizmo pozicijos, prisiimama atsakomybė už žmogaus žalą gamtai. Visgi žmogaus kategorijos išskirtinumas veriasi gyvo / negyvo priešpriešos kontekste. Žmogaus mirtis suvokiama kaip „bejėgiška būseną“, virsmas į nekalbantį daiktą (RSR 2020: 32), todėl galima sakyti, kad Toleikytės poezijoje žmogiškumas siejamas su gyvo žmogaus vidiniu pasauliu. Žinoma, kitos gyvybės formos skiriasi nuo žmogaus ir šis teiginys iš esmės neturi neigiamos, būtinai humanistinės konotacijos, tačiau esminis skirtumas tarp žmogaus ir kitų gyvųjų esinių pabrėžiamas ne kartą: „kiti padarai“ „nesapnuoja, nesigraužia, nesigaili dėl nieko“, „jiems visai neįdomu, kaip atsirado jų rūmas“ (RSR 2020: 30). Matyti, kad subjektė žmogus išsiskiria gebėjimu reflektuoti, permąstyti, nerimauti. Tokia žiūra koreliuoja su humanizmo naratyvu: žmogus turi išvystytą protą, mato pasaulį ir reiškinius, kurie jam atrodo problemiški, todėl jaučiasi įgalintas veikti / sutvarkyti / tuo pasinaudoti (Braidotti 2013: 2). Šis požiūris pasižymi antropocentriškumu, paremia žmogaus kaip sąmoningiausio, todėl viršesnio, žemės gyventojų idėją.

Svarbu pabrėžti, kad tikėtina aptikti literatūroje vienu metu ir posthumanistinių, ir antropocentrinų motyvų. Tai parodo, kaip giliai yra įsitvirtinusios humanistinės idėjos žmogaus sampratoje. Svyravimas tarp kritiško savo bei kitų veiksmų

vertinimo ir žmogaus gyvybės romantizavimo aiškiai įvardijamas: „jei šimto demonų procesija pražygiuotų / per mano kaukolę bent kartą savaitėje sutrypdama visus įsivaizdavimus / pasaulis taptų pilnas“ (RSR 2020: 40). Tad Toleikytės poezijos knygoje žmogaus įvaizdis yra viena iš galimų posthumanistinio žmogaus vizijų.

GAMTA KAIP *KITO* KATEGORIJA

Toleikytės lyrinę subjektę gamta domina, nes joje gyvybė atsiskleidžia kitokiomis spalvomis. Žvilgsnis į gamtą koncentruojamas dėl jos tikrumo, neužslėpto gyvybingumo, kartu inertiškais, paprastais, bet traukiančiais akį procesais: „tie vabalai ir kirmėlės mane ima kerėti / kitaip tariant, jie labai gyvybingi“ (RSR 2020: 47). Lyrinei subjektei įdomu pasislėpusius gamtos organizmus stebėti jų erdvėje („jie rangosi, jų daug, jie dažnai minta mėšlu, rožių nektaru“ (RSR 2020: 47)) ir jiems svetimoje („o keptuvėje ima raitytis / nuo karščio atgyja, juda ir šnibždasi“ (RSR 2020: 47)). Visgi į gamtą dažnai žvelgiama kaip į objektą, turintį daugiau skirtumų nei panašumų su žmogumi, tačiau priešprieša nejuntama. Subjektei svarbu pažinti gamtos procesus, būti ir ją pripažinti: „patyriau pagarbią baime / savom akim išvydus stebuklingąjį ragą / galintį pasmeigti tave, perverti tą išpuoselėtą / išvargintą kūną – / tada tiesiog virsi mėsa“ (RSR 2020: 46).

Nors aktualizuojamas žmogaus įsikišimas į gamtos gyvenimą, netradiciniai gamtos objektai estetizuojami („lėtai lėtai sukasi ore“ šliužų pora (RSR 2020: 20)), dažnai vartojama personifikuota leksika vaizdijant gyvūnijos stiprybę („nesustabdomas, užsispyręs, neišnaikinamas / kurmis“ (RSR 2020: 54)). Visgi neišvengiama humanistinio noro gamtoje matyti žmonijos atspindį: rupūžių patinėliai yra „nevykėliai“, o patelės „susikaupusios“ (RSR 2020: 56), parazitai vadinami geraisiais ir blogaisiais, tapatinamasi su mažo kurmio, kurį siekiama išnaikinti, gyvenimu („kurmi, aš gyvenu labai panašiai“ (RSR 2020: 55)). Šiuo atveju matyti (post)humanizmo sampyna: panašu, kad eilėraščiai gamtą reabilituoja, nors ji iš dalies tampa ir estetikos objektu, vis dėlto subjektė ne tik gilinasi į gamtos procesus, bet ir kuria savitą ryšį.

Lyrinės subjektės santykis su gamta taip pat dviprasmiškas dėl kartais pabrėžiamo šleikštulio, kurį sukelia tam tikrų procesų stebėjimas. Vaizdinių keliamas nemalonus ir potraukis stebėti dirginančią gamtą akcentuojamas eilėraščiuose „Bučinyš“, „Asmeninė patirtis“, „Sereikiškių parke mačiau milžinišką kelmą...“, „(P)rašymas“, „Pastebėjau, kad kartais nustoju kvėpuoti“. Viena vertus, šleikštulio pojūtis pažeidžia sakralios gyvybės idėją (nusistovėjęs vanduo „pagimdo“ „spindintį apvalų suketėjusio vandens / kūdikį“ (RSR 2020: 29)), tačiau ryškėja savotiška bjaurumo estetika. Nebandoma dangstyti, kad lengva žvelgti į tokius gamtos objektus, tačiau

vaizdai „hipnotizuoja“ (RSR 2020: 20), „ima kerėti“ (RSR 2020: 47). Tai primena humanistinį žvilgsnį į *kitus*, pastebėtą apsakymuose: gyvieji esiniai traukia dėmesį, nes trikdo, o tai, kas negražu, labiau masina nei pripažintas grožis. Gamtos bjaurumo estetizavimas – humanizmo apraiškos, nors ir jaučiant šleikštulį nugali regiono ypatingumas, tikrumas: „stebiuosi, kad žmonės nesibūriuoja / ir nestebi mistinio regiono, blizgančių šliužų *slow motion*“ (RSR 2020: 14). Visgi subjektės santykis su gamta nėra tik estetinė patirtis, bet ir įdėmesnis gyvybės formų pažinimas.

IŠVADOS

Išanalizavus Toleikytės apsakymų knygoje „Garstyčių namas“ ir poezijos rinkinyje „Raudonas slidus rūmas“ kuriamus žmogaus įvaizdžius matyti, kad lyrinė subjektė labiau nutolusi nuo humanizmo idėjų nei apsakymų veikėjai, reikšmingai pakitęs žmogaus suvokimas. Autorės kūryboje žmogaus įvaizdis patiria metaformozes, tai, kas buvo svarbu apsakymuose, poezijoje nuvainikuojama. Apsakymų žmogus neretai jaunas, smalsus, siekiantys ribinių patirčių, transcendencijos; poezijos lyrinė subjektė – moteris, kurianti savitą santykį su savimi ir pasauliu, atsisakanti ypatingo gyvenimo idėjos, žmogaus aukštinimo. Pastebėta, kad apsakymuose veikėjų paveikslai reikšmingai nenutolsta nuo humanizmo emblemos – stipraus, autonomiško, heteroseksualaus, baltosios rasės vyro. Knygoje „Garstyčių namas“ aukštinamas ambicingas, visavertis žmogus, besitikintis ypatingo, mistinio gyvenimo. Galima teigti, kad humanistinių tipinių veikėjų kūryba apsakymuose susijusi su teksto žanru, o subjektės autentiškumą ir originalumą lemia išpažintinio poezijos teksto ypatybės.

Žvilgsnis į žmogų dviejose Toleikytės knygose ištis skiriasi, tačiau žmogaus kategorijos esminės savybės (apsakymuose – autentiško gyvenimo siekis, eilėraščiuose – nerimas, refleksija) gretintinos. Visuose tekstuose vienaip ar kitaip grįžtama prie žmogaus kaip išsiskiriančio iš kitų gyvybės formų įvaizdžio ir, matyt, nevertėtų tikėtis literatūros, kurioje nebus jokių humanizmo apraiškų. (Post)humanistinio žmogaus daugiasluoksniškumą iliustruoja poetinio teksto subjektės santykis su gamta, kuris turi ir humanizmo, ir posthumanizmo žymių: įvairios gyvybės formos kartais estetizuojamos, personifikuojamos, tačiau svarbus nuolatinis subjektės poreikis išlaikyti ryšį su gamta. Šis ambivalentiškas įvaizdis – įdomi posthumanistinio žmogaus interpretacija.

ŠALTINIAI

Toleikytė, Ieva. *Garstyčių namas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009.

Toleikytė, Ieva. *Raudonas slidus rūmas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2020.

LITERATŪRA

Braidotti, Rossi. Posthuman Humanities. *European Educational Research Journal*, 2013, vol. 12, no. 1, 1–19.

Callus, Ivan, Herbrechter, Stefan. What Is a Posthumanist Reading. *Angelaki: Journal of Theoretical Humanities*, 2008, vol. 13, issue 1, 95–111.

Callus, Ivan, Herbrechter, Stefan, Rossini, Manuela. Introduction: Dis/Locating Posthumanism In European Literary And Critical Traditions. *European Journal of English Studies*, 2014, vol. 18, issue 2, 103–120.

Clarke, Bruce and Rossini, Manuela. *The Cambridge Companion to Literature and the Posthuman*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

Ferrando, Francesca. *The Posthuman: Philosophical Posthumanism and Its Others*. Università di Roma Tre, 2013.

Ferrando, Francesca. Towards a Posthumanist Methodology: A Statement. *Frame*, 2014, no. 25, 9–18.

Guesse, Carole. On the Possibility of a Posthuman/ist Literature(s) in *Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman in Literature and Culture*. New York: Routledge, 2020, 23–41.

Jaspers, Karl. *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Pradai, 1998.

Rudžianskaitė, Ieva. Ežerų ir minčių rupūžės. Prieiga internete <<http://www.satenai.lt/2020/09/25/ezeru-ir-minciu-rupuzes/>> [žiūrėta 2024 08 03].

Toleikytė, Ieva. Norėti rašyti, o ne parašyti. Prieiga internete: <<https://www.bernardinai.lt/2014-02-03-ieva-toleikyte-noreti-rasyti-o-ne-parasyti/>> [žiūrėta 2024 11 03].

Xotamov, Abdunabi. The Problem of Philosophy and Philosophy in Existentialism of Karl Jaspers. *Vital Annex*, 2023, vol. 2, issue 4, 15–20.

Beata Starodubova

Vytautas Magnus University, Lithuania

THE (POST)HUMANIST IMAGE OF HUMAN IN IEVA TOLEIKYTĖ'S PROSE AND POETRY

SUMMARY. This paper analyzes the human image in Ieva Toleikytė's collection of short stories "Garstyčių namas" (2009) and the poetry collection "Raudonas slidus rūmas" (2020) through the lens of posthumanism. The article introduces the philosophy of posthumanism and posthumanist reading as the foundation for analyzing these literary works. The research problem examined in this article is how the representation of a human evolves in Toleikytė's work and whether it corresponds to the envisioned posthumanist conception of the human. The analysis shows that the portrayal of a human deviates from the ideal of humanism in Toleikytė's poetry, suggesting a significantly altered perception of humanity. It was observed that the character images in the short stories do not considerably diverge from the humanist individual: in the book "Garstyčių namas," an ambitious, individualistic, self-sufficient human is exalted. In one way or another, all texts return to the image of man as distinct from other forms of life.

KEYWORDS: humanism, otherness, posthumanism, posthumanist reading.